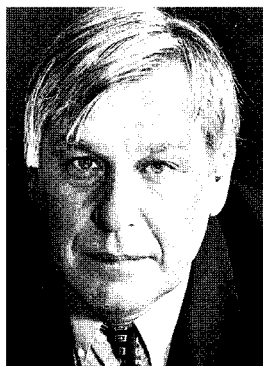

Nederland is geen gidsland voor financieel gezinsbeleid

Op het gebied van het financieel gezinsbeleid is Nederland geen gidsland. Integendeel, Nederland is een achterblijver in de Europese Unie. Zowel op het terrein van de kinderbijslag, de sociale zekerheid als de belastingen moeten maatregelen genomen worden om de financiële positie van gezinnen te verbeteren.

Het financiële beleid van een staat kan tot een van de kerntaken van de overheid worden gerekend. Niet voor niets is de minister van Financiën binnen een kabinet een van de machtigste bewindspersonen. Bij de uitvoering van een beleid - gezinsbeleid vormt hierop geen uitzondering - speelt naast wetgeving het geld een centrale rol. Traditiegetrouw zijn er binnen verzorgingsstaten grofweg twee grote systemen aanwezig waarbinnen een financieel gezinsbeleid plaatsvindt: het sociale zekerheidsstelsel, via uitkeringen en kinderbijslag, en het belastingstelsel, via vrijstellingen en aftrekmogelijkheden. Nederland vormt binnen de Europese Unie hierop geen uitzondering. Dit wil niet zeggen, ook al is het instrumentarium aanwezig, dat een financieel gezinsbeleid een eenvoudige zaak is. Allereerst hebben we te maken met een groeiende structurele en culturele ver-

Dr. C. de Hoog

scheidenheid van gezinnen, zelfs indien we een traditionele definitie van het gezin hanteren: een (echt)paar met thuiswonende kinderen. Gezinnen bestaan uit éénverdieners, anderhalfverdieners of tweeverdieners, binnen gezinnen treedt rolwisseling op. Nederland kent stedelijke gezinnen, sub-urbane gezinnen en plattelandsgezinnen. Tussen allochtone en autochtone gezinnen zijn grote verschillen aanwezig en ook tussen deze gezinnen onderling kunnen de verschillen groot zijn, ook op financieel-economisch gebied. We kennen burgerlijke gezinnen, traditionele gezinnen, moderne gezinnen en zelfs postmoderne gezinnen, en soms treden deze sociologische kenmerken alle in een gezin op: postmodern op door-de-weekse dagen, burgerlijk op zaterdag en traditioneel op zondag. Bezien we de huishoudens- en inkomensamenstelling in het nabije verleden, de jaren tachtig, dan blijkt dat gezinnen bij toepassing van een inko-

mensberekening op basis van een equivalentiefactor gemiddeld niet tot de hoogste inkomensgroepen behoren (De Hoog, 1989). De statistieken begin jaren negentig (Kuijsten, 1992) bevestigen in grote lijnen dit beeld. De kinderloze paren hebben de beste financiële positie, de gezinnen van tweeverdieners hebben het goed, de gezinnen met één inkomen nemen een relatief slechte positie in. Bij een verdeling van levensstijlgroepen van jonge vrouwen over de periode 1981-1990 (Kuijsten, 1992) stijgen de alleenstaanden en de tweeverdieners zonder kinderen met stip, terwijl de gehuwde vrouwen met kinderen in huishoudens met één inkomen een scherpe daling vertonen. Kennelijk heeft de Nobelprijswinnaar Becker gelijk, de beslissing om kinderen te krijgen is vooral een economische beslissing geworden. Dit is verontrustend, omdat keuzevrijheid ten aanzien van het krijgen van kinderen een impliciet uitgangspunt is van het Nederlandse gezinsbeleid. Dit beleidsaspect wordt door vrijwel de gehele Tweede Kamer ondersteund.

Om een verbetering in de financiële positie van gezinnen te bewerkstelligen en bovenal om de keuzevrijheid voor het krijgen van kinderen te handhaven c.q. weer te verkrijgen is een aantal voorstellen geformuleerd die ik van een korte, soms persoonlijke toelichting heb voorzien.

De eerste serie voorstellen hebben betrekking op de kinderbijslag en het sociale stelsel, de tweede serie op het belastingstelsel en tenslotte worden nog enkele voorstellen gedaan die op andere financiële kwesties slaan.

Kinderbijslag

In de vroege jaren vijftig is het de bedoeling geweest de kinderbijslag voor

40 procent kostendekkend te maken. Deze dekking wordt, mede door recente kortingen, alleen nog bij arme gezinnen bereikt. Dit neemt niet weg dat kinderbijslag een belangrijk instrument is om een grote financiële ongelijkheid tussen huishoudensvormen te corrigeren.

Binnen de Europese Unie kennen enkele landen (België, Frankrijk, Luxemburg en Portugal) een systeem van geboortegeld. Bij een geboorte wordt door de staat geld gegeven. De invoering van geboortegeld in Nederland zal op grote weerstand stuiten. Men wenst geen pronatalistisch beleid, een 'fokpremie' is politiek onhaalbaar. Toch zou het te overwegen zijn om de kinderbijslag direct na de geboorte over te maken. Een geboorte kost geld. Een kwartaalwijziging van de uitbetaling van de kinderbijslag lijkt een haalbare kaart. Ook kan een dubbele kinderbijslag-uitkering bij de geboorte van een eerste kind uitkomst bieden.

Het huidige kinderbijslagstelsel kent naar mijn mening enig 'puppy-vel'. Ik acht het onjuist dat een dubbele kinderbijslag wordt betaald voor kinderen die bijvoorbeeld in Florida of Lausanne gaan studeren. Waarom is er gekort op de kinderbijslag van de bijstandsmoeder en waarom staan wij toe dat we in het gunstigste geval een buitenlandse vormingsperiode van een kind uit een bovenmodaal gezin extra betalen? Daarnaast moet er een einde komen aan fraude-gevoelige regelingen. Het is merkwaardig dat calculerende burgers betrekkelijk eenvoudig hun kind als uitwonend kunnen opgeven, terwijl zoon of dochter gewoon thuis woont. Ook de aantallen kinderen van allochtonen in het land van herkomst dienen streng te worden gecontroleerd. Bij tegenwerking van autoriteiten dient de regeling te worden gestopt. Wellicht kan men

deze vorm van kinderbijslag aan een maximum aantal kinderen verbinden, bijvoorbeeld twee of drie.

Een inkomensafhankelijke kinderbijslag stuit op weerstand. Toch dienen politici en beleidsvoerders zich af te vragen of de ideologie 'kinderbijslag voor allen' nog een juiste is.

Critici merken op dat controle de bureaucratie vergroot. Ik vraag mij af of dat juist is in een tijd van chips en com-

puters. Critici voeren het argument aan dat kinderen bij 'rijkere' huishoudens een andere, duurere levensstijl hebben. Ook dat vraag ik mij af. Een mbo-opleiding is duurder dan een gymnasium. En ook vraag ik me af sinds wanneer de staat levensstijlen subsidieert. Na 'Oort' zijn aftrekmogelijkheden voor standsuitgaven vrijwel onmogelijk. Het belangrijkste voordeel van een inkomensafhankelijke kinderbijslag is dat de vrijgekomen bedragen aan de lagere inkomensgroepen kunnen worden uitgekeerd. De ideologie van de 40-procentsregeling dient voor de lagere inkomensgroepen terug te keren.

Sociale stelsel

Het sociale stelsel is volgens Velema (1995) gezinsonvriendelijk. Hij spreekt zelfs over een schizofrene gezinspolitiek. Opsplitsing van gezinnen en het alleenwonen worden gesubsidieerd, terwijl er een grote behoefte bestaat aan een beleid die de huishoudensverduunning tegengaat. Een sprekend voorbeeld is de uitwonende student; waarom is zijn basisbeurs eigenlijk hoger dan die van de thuiswonende student?

Huishoudensverduunning is kostbaar.

Huizen moeten worden gebouwd, de infrastructuur dient te worden uitgebreid. Deze verdunning, sommigen spreken zelfs over 'individualisering' (een term die in Haagse kringen te veel wordt gebruikt), is ook milieu-onvriendelijk. Daarbij doet de merkwaardige situatie zich voor dat de burger naast zelfontplooiing ook streeft naar geborgenheid (Van den Akker en Mandemaker, 1991). De burger streeft niet naar

**Belangrijkste
voordeel van
inkomensafhankelijke
kinderbijslag is dat
de vrijgekomen
bijdragen aan lagere
inkomensgroepen
worden uitgekeerd.**

'individualisme'. Een statelijke stimulans tot verdunning sluit derhalve niet aan bij de wens van de burger.

Naast de AOW, is vooral de Algemene Bijstandswet gezinsonvriendelijk. Het lijkt mij een taak van politici dit stelsel grondig door te lichten op gezinsonvriendelijkheid.

Belastingstelsel

Een tweede belangrijk instrument om een financieel gezinsbeleid te voeren is het belastingstelsel. Daarbij doet zich de eigenaardigheid voor dat het stelsel vereenvoudigd wordt, juist in een tijd dat de pluriformiteit van gezinnen toeneemt. Een sprekend voorbeeld is de bekostiging van de kinderopvang door de toenmalige minister van WVC D'Ancona. Door de aftrekmogelijkheden sterk te beperken zijn miljoenen vrijgemaakt om de kinderopvangplaatsen te bekostigen. Op het eerste gezicht lijkt dit een sympathieke maatregel. Maar de problemen doemen op, het werk is flexibeler geworden, de winkels zijn langer open. De openings- en sluitingstijden van het kinderopvangcentrum sluiten steeds minder aan bij de openings- en sluitingstijden van het werk en van het gezin. De vraag

naar maatwerk neemt bij de kinderopvang toe. Maatwerk kan door individuele belastingaftrek worden verkregen. Bij de kinderopvang doemt nog een ander probleem op. De kinderopvangplaatsen zijn schaars, de instellingen stellen bureaucratische toelatingsregels op, die zeker niet in alle gevallen rechtvaardig zijn. Waarom kan een jonge wetenschappelijk medewerkster die in Amsterdam woont haar kind niet onderbrengen in een Wageningse crèche en een hoofdmedewerker met drie kinderen die in Wageningen woont wel? Beleidsvoerders dienen deze typische toelatingseisen scherp in de gaten te houden. Het is misschien mogelijk om iedereen met kinderen tussen de 0 en 4 jaar een toelage te geven, wellicht kan dit via een verhoging van de kinderbijslag voor deze categorie plaatsvinden. Ook al ben ik zelfs als gezinssocioloog mij er van bewust dat de middelen beperkt zijn.

Over de belastingvrije sommen wordt in de coulissen een discussie gevoerd. De éénoudergezinnen kennen een belastingvrije som voor de aanwezigheid van kinderen in hun huishouden. Dit fenomeen is bij andere huishoudensvormen verdwenen. Het zou te overwegen

Het zou te overwegen zijn een zorgaftrek voor kinderen tot 27 jaar in te voeren.

zijn om een zorgaftrek voor kinderen tot 27 jaar in te voeren. De ouderenaftrek kan worden afgeschaft, de gehuwden en de samenwonenden krijgen een geringere belastingvrije som en de belastingvrije som voor ouders met zorg voor kinderen wordt gelijk gemaakt aan de hoogste belastingvrije som voor éénoudergezinnen. Met het oog op de toekomst is het van betekenis dat de informele hulpverleningscircuits in stand worden gehouden. Het vrijwilligerswerk en de

mantelzorg hebben volgens Kwekkeboom (1990) een omzet van 25 miljard gulden per jaar. Binnen deze circuits verlenen vooral familieleden elkaar hulp en steun. Deze hulpverlening kan in de problemen komen als er geen goed geregeld zorgverlof is, maar ook als de financiële ruimte van de hulpverleners beperkt is. Het verlenen van hulp en steun kost geld. Het valt daarom te overwegen om de aantrekmogelijkheden voor de informele zorgverlening te verruimen.

Belastingheffing vindt ook binnen de gemeenten plaats. Verschillende heffingen zijn in veel gemeenten niet gezinsvriendelijk. Een gezin met twee jonge kinderen betaalt in sommige gemeenten evenveel als een huishouden met vier volwassenen voor de vuilophaling en de rioolbelasting. Kortingen voor gezinnen met kinderen zouden moeten worden ingevoerd.

Een knelpunt, ook op gemeentelijk niveau, wordt gevormd door de subsidie-regels. Het blijkt dat veel burgers niet op de hoogte zijn van de huursubsidie-regels en van de mogelijkheden tot kwijtschelding van (gemeentelijke) belastingen. Zelfs de kinderbijslag wordt niet door alle rechthebbenden geïnd. De landelijke en de gemeentelijke overheid dienen er voor te zorgen dat deze subsidies ook daadwerkelijk worden uitgekeerd. Het is cynisme dat in sommige kringen over meevallers wordt gesproken, als de burger zijn subsidie niet int.

Andere financiële heffingen

Een heffing waarop gelet moet worden is de vrijwillige ouderbijdrage. Deze bijdrage is geliefd binnen het bijzonder onderwijs. Ik meen niet ver naast de waarheid te zitten als ik zeg dat deze ouderbijdrage oorspronkelijk bedoeld

was om iets extra's voor de leerlingen te doen. In mijn jeugd was het niet ongebruikelijk dat kinderen uit arme gezinnen ook aan het eendaagse schoolreisje naar strand of speeltuin konden deelnemen. Met de ouderbijdrage werden goede werken verricht. Gelet op de hoogte van de bijdrage die aan modale en bovenmodale gezinnen wordt gevraagd is het noodzakelijk dat ouders en de schoolinspectie inzage krijgen in de bestedingen. Aan dure schoolreisjes moet paal en perk worden gesteld. Met nadruk moet worden vermeld dat het hier gaat om een vrijwillige bijdrage.

Ik ben niet uitputtend geweest in de opsomming van maatregelen die kunnen worden genomen om een expliciet financieel gezinsbeleid in Nederland te gaan voeren. Binnen de Europese Unie is een gezinsbeleid geen vreemde eend in de bijt. Binnen de Europese Unie voeren Frankrijk en Luxemburg een zeer gezinsvriendelijk fiscaal beleid. Uit een overzicht van de verschillende belastingsystemen van de lidstaten van de Europese Unie (Dumon, 1992) blijkt dat Nederland en Ierland de achterblijvers zijn. Beide landen kenden tot in de jaren zeventig een hoge vruchtbaarheid. Hier ligt de verklaring voor de huiver om een fiscaal gezinsbeleid te voeren. Ik heb gewezen op de hoogte van de kinderbijslag. Na de kortingen in 1995 bevindt Nederland zich in de onderste helft van de Europese Unie. België, Luxemburg en Frankrijk kennen een geboortetoeelage. Het Verenigd Koninkrijk en Ierland geven bij een geboorte financiële steun aan arme gezinnen. In Duitsland wordt er over gedacht deze toelage in te voeren, die in de DDR ruimschoots aanwezig was. Frankrijk en Luxemburg kennen een toelage bij het begin van het schooljaar.

Griekenland, Luxemburg en Portugal keren geld uit bij een huwelijksluiting. In vrijwel alle landen krijgen gezinnen aanzienlijke reducties bij het openbaar vervoer. In Nederland is de familie Spoor ontspoord. Duitsland, Griekenland, Spanje, Italië en Denemarken kennen een veel betere bescherming van de arbeidsplaats van vrouwen na een geboorte. Het ouderschapsverlof in Denemarken en Italië is veel langer dan in Nederland. Duitsland en Luxemburg kennen een volledige doorbetaling van ouders met zwangerschapsverlof in zowel de publieke als de private sector. In Spanje en Griekenland kunnen de werkuren worden beperkt vanwege gezinsomstandigheden. Kortom, Nederland is geen gidsland in de Europese Unie op het gebied van een (financieel) gezinsbeleid.

Dr. C. de Hoog is gezinsocioloog. Hij is als universitair hoofddocent verbonden aan de vakgroep Huisboudstudies van de Landbouwwijwetenschappelijke Universiteit Wageningen. Hij is getrouwd en het echtpaar heeft twee thuiswonende studerende kinderen.

Literatuur

- P.A.M. van den Akker en Th.H.J.M. Mandemaker, *Geborgheid en zelfontplooiing*, IVA: Tilburg 1991.
- W. Dumon et al., *National family policies in EC-countries*, *European Observatory of National Family Policies*, EC: Brussels 1992.
- C. de Hoog, 'Het gezin: ontwikkeling en actualiteit', *Gezin*, 3 (1989) 128-148.
- A.C. Kuijsten, 'Demografische ontwikkelingen', *Gezin*, 4 (1992) 170-185.
- M.H. Kwekkeboom, *Het licht onder de korenmaat*, VUGA: Den Haag 1990.
- W. Velema, 'Schizofrene gezinspolitiek', *Intermediair*, 44 (1995) 11-15.